

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันปัญหาสุขภาพจิตมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ในเมืองหลวงและ เป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะปัญหาโรคทางจิตเวชจัดเป็นปัญหาสาธารณสุข 10 อันดับแรกของประเทศ (กองแผนงานสาธารณสุข, 2530) จากการที่กรุงเทพมหานคร มีลักษณะ เป็นศูนย์กลางของประเทศ มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่มาก ซึ่งคาดว่า ประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2534 ที่ผ่านมา ประมาณ 9.3 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529) เมื่อมีจำนวนผู้อยู่อาศัยอยู่มาก และมีปัจจัยส่งเสริมกดดันปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมากมายตามมา เช่นปัญหาอาชญากรรม โสเภณี สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การจราจรติดขัด ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวงทั้งสิ้น

พนักงานขับรถเมล์ หรือ "พชร" เป็นกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และใช้รถ ใช้ถนนในกรุงเทพฯอยู่เป็นประจำ ใช้ระยะเวลาการทำงานทั้งหมด กับการขับรถโดยสารถนนเพื่อรับส่งผู้โดยสารตามเส้นทางที่รับผิดชอบวันละหลาย ๆ รอบ เป็นสิ่งที่จำเจ ตลอดจนต้องเผชิญกับสภาพมลภาวะ ความวุ่นวายของผู้คน ความอึดอัดจากแสงแดด ความพิษ การจราจรที่ติดขัด บางครั้งได้รับการตำหนิ ร้องเรียนจากผู้โดยสาร บ้างก็ยังมีเป็นสิ่งที่กระตุ้นที่ทำให้เกิดความเครียดแก่พนักงานขับรถเมล์ และบางครั้งก็มีเหตุการณ์ที่พนักงานขับรถเมล์ทะเลาะกับผู้โดยสาร ตำว่าผู้โดยสาร การเข้าป้าย-ออกป้าย ที่ไม่ตรงจุดรับส่งต้องให้ผู้โดยสารวิ่งขึ้นรถหรือรีบวิ่งลงจากรถเมล์ การออกรถ หรือการหยุดรถอย่างรวดเร็ว โดยไม่มีเหตุผลคล้ายกับว่า "แก๊ง" จนผู้โดยสารล้มระเนระนาด ซึ่งจะพบพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์เหล่านี้อยู่บ่อย ๆ ในขณะเดียวกันสถิติอุบัติเหตุจากการขับขี่รถโดยสารขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ มีแนวโน้มของความรุนแรง และจำนวนเพิ่มขึ้น ดังในปี พ.ศ. 2531 พบว่ามีจำนวนอุบัติเหตุ 11,240 ราย จำนวนผู้บาดเจ็บ 143 ราย เสียชีวิต 17 ราย องค์การฯต้องเสียค่าใช้จ่าย 34,012,461 บาท (องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ, ม.บ.บ.)

จากที่กล่าวมา ไม่ว่าจะ เป็นสภาพแวดล้อม ที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ปัญหาการจราจรติดขัด การเกิดอุบัติเหตุจราจร ของผู้ขับขี่ในกรุงเทพมหานคร ตลอดจนลักษณะการทำงาน ลักษณะ

พฤติกรรมต่อผู้โดยสาร พฤติกรรมการขับรถที่แสดงออกให้เห็นของพนักงานขับรถเมล์ อุบัติเหตุ จราจรขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ และความสูญเสียที่เกิดขึ้น นับได้ว่าเบ็บบัจจัยที่ทำให้ พนักงานขับรถเมล์เหล่านี้ เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความเครียด และความผิดปกติทางด้านจิตใจได้ มาก ประกอบกับพนักงานขับรถเมล์ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นที่ใช้รถใช้ถนน ซึ่งจะ เห็นได้อย่างชัดเจนจากปริมาณของผู้โดยสาร ที่มาใช้บริการที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ.2533 มีผู้มาใช้บริการ 4.90 ล้านคน ซึ่งในปี 2534 ที่ผ่านมา คาดว่ามีผู้มาใช้บริการรถเมล์ เพิ่มขึ้นเป็น 5.03 ล้านคน หรือคิดเป็น ร้อยละ 55.50 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเมืองหลวงและปริมณฑล (พริมเพรา ลากมาก, 2534) เมื่อพนักงานขับรถเมล์นี้ ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งในกรุงเทพฯ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับต่อสังคม รอบข้างเป็นอย่างมาก ถ้าพนักงานขับรถเมล์เหล่านี้ หรือมีปัญหาทางด้านสุขภาพจิต ย่อมส่งผลต่อ ตัวเขาเอง และสังคมรอบข้าง ได้ โดยเฉพาะในเรื่องการเกิดอุบัติเหตุ

ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งที่จะสำรวจหาความชุกปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพชนิดรถธรรมดา ตลอดจนอิทธิพลของตัวแปรพื้นฐานที่เกี่ยวกับพนักงานขับรถเมล์อันอาจเป็นองค์ประกอบการเกิดปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์เหล่านี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางศึกษาป้องกันแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่จะตามมา และข้อมูลพื้นฐานที่ได้ก็จะเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อหาความชุกปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์ องค์การขนส่งมวลชน กรุงเทพมหานครชนิดรถธรรมดา
- 2) เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในด้านสุขภาพจิต ซึ่งจะ เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยอื่นต่อไป

สมมติฐาน

พนักงานขับรถเมล์ มีความชุกปัญหาสุขภาพจิตต่างไปจาก ประชากรอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร

คำสำคัญ (KEY WORD)

สุขภาพจิต (MENTAL HEALTH)

พนักงานขับรถเมล์ (BUS DRIVERS)

นิยามคำศัพท์

สุขภาพจิต (MENTAL HEALTH) หมายถึง สภาวะความสมดุล ของความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ พฤติกรรม และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัวที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ได้อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้

ปัญหาสุขภาพจิต (MENTAL HEALTH PROBLEMS) หมายถึง ความผิดปกติของสุขภาพจิต หรือความไม่สมดุลของความรู้สึกนึกคิด อารมณ์และพฤติกรรมไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมได้ และปัญหาสุขภาพจิตในการศึกษาวิจัยนี้เป็นการแสดงออกของอาการทางจิตอย่างน้อย 1 ด้าน ใน 9 ด้าน (Dimension) ต่อไปนี้ ที่แตกต่างไปจากเกณฑ์มาตรฐานคือ

1. ความรู้สึกว่ามีอาการทางกาย (Somatization) ใน Items นี้ เป็นด้าน (Dimension) ที่สะท้อนความไม่สบาย (distress) ที่เกิดจากการรับรู้ว่า มีความผิดปกติของร่างกาย (Bodily dysfunction) เป็นการบ่งถึงอาการเกี่ยวกับระบบไหลเวียนโลหิต ระบบทางเดินอาหาร ระบบทางเดินหายใจ และระบบอื่นๆ อาการปวดศีรษะ ปวดหลัง และอาการปวดหรือรู้สึกไม่สบายตามกล้ามเนื้อมัดใหญ่ ๆ ตลอดจนความไม่สมดุลของร่างกายเนื่องจากความวิตกกังวล (Anxiety)

2. ความย้ำคิดย้ำทำ (Obsessive - Compulsive) ใน Items นี้ เป็นรูปแบบพื้นฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มอาการตามชื่อที่เรียก จุดสำคัญในการวัดด้านนี้พิจารณาจากความคิด (Thoughts) Impulse และการกระทำ (Action) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถจะยับยั้งหรือหลีกเลี่ยงได้ เป็น Ego-alien

3. ความรู้สึกอ่อนไหวด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Sensitivity) อาการเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากความรู้สึกไม่เพียงพอ (Inadequacy) และมีมับด้อย (Inferiority) โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับผู้อื่น ให้ค่าตัวเองต่ำ รู้สึกยุ่งยาก (Uneasiness) และรู้สึกมีความยากลำบากมาก ระหว่างมีปฏิสัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น หมกมุ่นกับความคิดของตัวเองอย่างรุนแรง และคิดว่า การติดต่อกับผู้อื่นจะสร้างสิ่งไม่ดีกับตัวเอง

4. ความซึมเศร้า (Depression) เป็น Scale ที่สะท้อนถึงกลุ่มอาการกว้าง ๆ (Broad range) ซึ่งมักจะเกิดร่วมกับ Depressive syndrome มีลักษณะ Dysphoric affect and mood มีอาการแสดง คือ ไม่สนใจกิจกรรมต่าง ๆ ซาดแรงงูใจ สูญเสียความมีชีวิตชีวา รู้สึกสิ้นหวัง (Hopelessness) และท้อแท้ ตลอดจนอาจมีความคิดฆ่าตัวตาย

5. ความวิตกกังวล (Anxiety) เป็นอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีความวิตกกังวลอย่างรุนแรง กระสับกระส่าย (Restlessness) ประหม่า (Nervousness) และ

คั้งเครียด หรืออาจมีอาการทางกาย เช่น ใจสั่น ตัวสั่น (Trembling) รวมไปถึงการมี Free floating anxiety และ panic attacks ความรู้สึกแบบ ฝืนเข้าเจ้าทรง (Dissociation)

6. ความก้าวร้าว (Hostility) เป็นลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมของความโกรธ (Anger) และไม่เป็นมิตร (Hostile) สำหรับใน SCL-90 พฤติกรรมก้าวร้าวไม่เป็นมิตรในด้านนี้ พิจารณา 3 องค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ซึ่งรวมถึงความรู้สึกรำคาญยุ่งยากใจ พร้อมทั้งจะทำลายข้าวของ มีการโต้แย้งบ่อยๆ และไม่สามารถควบคุมอารมณ์นั้นได้

7. ความกลัวโดยไม่สมเหตุผล (Phobic Anxiety) เป็น Scale ในด้านนี้ เป็นอาการสะท้อนถึงสภาวะการรบกวนเกิด Phobic anxiety states หรือ Agoraphobia ซึ่งเป็นความกลัวต่อการเดินทาง ที่โล่งแจ้ง มุงชน หรือสถานที่สาธารณะต่างๆ รวมไปถึงอาการกลัวสังคม

8. ความคิดหวาดระแวง (Paranoid Ideation) เป็น Dimension ที่แสดงถึงความคิดหวาดระแวง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมหวาดระแวง ที่เกิดจากการพิจารณาแบบ "Syndromal point of view" ส่วนมากลักษณะหวาดระแวง (Paranoid phenomena) มักจะแสดงออกมาในรูปของความคิดมากที่สุด เพราะฉะนั้น Dimension นี้ จะเน้นลักษณะความคิดที่หวาดระแวง นอกจากนั้นยังมีอาการอื่นๆ เช่น Projective thinking ไม่เป็นมิตร ระวางสงสัย เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Centrality) หลงผิด, Loss of Autonomy Grandiosity เป็นต้น

9. ความมีลักษณะสื่อแสดงวิกลจริต (Psychoticism) Scale ในด้านนี้ เป็นตัวอย่างของ Broad spectrum of psychotic behaviors จัดเป็น Florid symptomatology คือเป็นพฤติกรรมที่มีความบิดเบือนอย่างมาก (More oblique) ไม่เหมือนอาการแสดงที่เห็นทั่วไป (Less ostensive) มี 4 Items ที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็น "Schneiderian first-rank symptoms" ของ Schizophrenia ได้แก่ หูแว่ว ความรู้สึกเหมือนคลื่นวิทยุที่สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ (Thought broadcasting) ถูกความคิดภายนอกควบคุม (External thought control) ถูกความคิดภายนอกแทรกแซง (External thought insertion) นอกจากนี้ยังเป็น definitive signs ของ psychotic behaviors ที่จะพบใน Schizoid life style ซึ่งการค้นหาความผิดปกติในด้านนี้ คำถามจำเป็นต้องมีความไว (Sensitivity) และใช้ได้จริง (Usefulness) มากที่สุด เพราะเป็นเครื่องมือที่ให้ผู้ถูกทดสอบประเมินด้วยตัวเขาเอง

พนักงานขับรถเมล์ (BUS DRIVERS) หมายถึง พนักงานขับรถโดยสารประจำทาง องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ที่ขับรถโดยสารชนิดรถธรรมดา ซึ่ง ไม่รวมถึงพนักงานขับรถชนิดรถปรับอากาศ รถร่วมบริการ และมินิบัส

รายได้ หมายถึง รายได้ที่เป็นเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ส่วนแบ่งจากการขายตั๋วรถ ค่าทำงานล่วงเวลา และค่าครองชีพของพนักงานขับรถเมล์ที่ได้รับต่อเดือน

ประสบการณ์ในการขับรถเมล์ หมายถึง ระยะเวลาในการขับรถเมล์ให้กับองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ เป็นเวลาติดต่อกันอย่างน้อย 1 เดือน นับตั้งแต่วันเริ่มปฏิบัติงานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ไม่รวมระยะเวลาที่ลาออกไป แล้วกลับเข้ามาใหม่

ประสบการณ์ การเกิดอุบัติเหตุจราจร หมายถึง ประสบการณ์การเกิดอุบัติเหตุในการขับรถเมล์รับส่งผู้โดยสารตลอดระยะเวลาที่ทำงานเป็นพนักงานขับรถเมล์ให้กับ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต หรือทรัพย์สินของผู้โดยสารและราชการ อันเนื่องมาจาก เมื่อพิจารณาผลการตัดสินทางกฎหมายหรือโดยพนักงานขับรถเมล์เองแล้ว (ในกรณีที่มีการออมชอม ตกลงกัน)

ซึ่งการศึกษาวินัยนี้ ได้แบ่งชนิดของประสบการณ์การเกิดอุบัติเหตุจราจรในพนักงานขับรถเมล์เป็น 2 ชนิด คือ

1. เคย หมายถึง มีประสบการณ์การเกิดอุบัติเหตุในการขับรถเมล์ ตั้งแต่ 1 ครั้งขึ้นไป
2. ไม่เคย หมายถึง ไม่มีประสบการณ์การเกิดอุบัติเหตุในการขับรถเมล์เลย

ประเภทตำแหน่งของพนักงานขับรถเมล์ หมายถึง การแบ่งสภาพภาพตำแหน่งของพนักงานขับรถเมล์แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- บรรจุน หมายถึง พนักงานขับรถเมล์ที่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำ ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ

- ชั่วคราว หมายถึง พนักงานขับรถเมล์ ที่ยังอยู่ในขั้นทดลองงาน

สารเสพติด คือ ยาหรือสารเคมีชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่ง เมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายโดยวิธีใดก็ตาม เช่น รับประทาน ฉีด สูบ ดม เป็นระยะมาติดต่อกันเป็นเวลานานจะก่อให้เกิดผลต่อจิตใจ และร่างกายของผู้ใช้สารนั้น โดยมีลักษณะดังนี้

1. ผู้ที่ใช้จะต้องเพิ่มขนาดตลอดเวลา (Toleration)
2. เมื่อหยุดใช้จะให้เกิดมีอาการของการขาดยา (Withdrawal Symptoms)

3. ผู้ใช้เป็นเวลาานานจะทำให้เกิดความต้อการมากขึ้น ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่สามารถอดกลั้นได้ ต้องพยายามหาเสพให้ได้ (Compulsion)
4. ผู้ใช้เป็นเวลาานานจะทำให้เกิดผลร้ายต่อสุขภาพของผู้นั้นและเป็นอันตรายต่อสังคม

การศึกษาวิจัยนี้ พดติกรรมเกี่ยวกับสารเสพติด แบ่งเป็น 2 ชนิด

1. ใช้สารเสพติด หมายถึง ในปัจจุบันใช้สารเสพติดเป็นประจำอย่างน้อย 1 ชนิด เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 สัปดาห์
2. ไม่ใช้สารเสพติด หมายถึง ในปัจจุบันไม่ใช้สารเสพติดใดๆเลยที่ใช้เป็นประจำ เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 สัปดาห์

เกณฑ์มาตรฐาน (Norm) หมายถึง ระดับของสุขภาพจิตของคนทั่วไป ซึ่งจะน้อยกว่าหรือเท่ากับค่าคะแนนเฉลี่ยรวมกับ ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($\bar{X} + SD$) ที่คณะนักจิตวิทยาโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา ได้หาไว้

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (DESCRIPTIVE RESEARCH DESIGN) หรือเป็นการสำรวจหาปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ จากการสุ่มตัวอย่างมา จำนวน 270 คน โดยใช้เครื่องมือวัดสุขภาพจิต ที่เรียกว่า symptom distress check list-90 (SCL-90) ร่วมกับการใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อหาข้อมูลลักษณะ เฉพาะบุคคลและตัวแปรต่าง ๆ เช่น อายุ รายได้ สถานภาพสมรส เป็นต้น และหาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของปัญหาสุขภาพจิตกับตัวแปรที่กำหนด

ขอบเขตในการวิจัย

- พื้นที่ที่ทำการวิจัย : เขตการเดินรถ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ชนิดรถธรรมดาทุกเขต ตามกองเดินรถที่สุ่มได้
- ระยะเวลาที่ทำการวิจัย : เริ่มศึกษาค้นคว้าตำรา ข้อมูลต่าง ๆ และเขียนโครงร่างวิจัยตั้งแต่เดือนเมษายน 2534 - สิงหาคม 2534 และเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลตามโครงร่างวิจัยตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2534 จนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย

- ประชากรและตัวอย่างที่ทำการวิจัย : คือ พนักงานขับรถเมล์รับส่งผู้โดยสารให้กับ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ชนิดรถธรรมดา

- การวิเคราะห์ข้อมูล: นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และแบบทดสอบสุขภาพจิต มาลงรหัสที่กำหนดไว้ แล้วนำมาคำนวณหาค่าทางสถิติต่างๆด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for Social Science)

ปัญหาด้านจริยธรรม - ไม่มี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ช่วยให้เห็นถึงระดับความเครียดของปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์ในฐานะ เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และเป็นประชากรของประเทศกลุ่มหนึ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการประสานงานร่วมกันในสายงานสาธารณสุข ในอันที่จะส่งเสริมงานสุขภาพจิตชุมชน

2) เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรือผู้บริหารในองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ได้ทราบปัญหาสุขภาพจิตของพนักงานขับรถเมล์ เพื่อหาทางปรับปรุงส่งเสริมให้พนักงานขับรถเมล์มีสุขภาพจิตดี มีชีวิตที่เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลถึงความปลอดภัยของผู้โดยสารและรวมถึงสุขภาพจิตของผู้โดยสาร-ผู้ใช้รถใช้ถนนในชุมชนนั้นๆ ค่ะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย